

A „judeobolsevizmus vörös tengere”

A Tanácsköztársaság és a „judeobolsevik összeesküvés” képzete a Horthy-korszakban

96

A magyar történelem egyetlen eseményéhez sem tapadt annyira szorosan hozzá a „judeobolsevik összeesküvés”¹ képzete, mint a Tanácsköztársaság 1919. március 21-i kikiáltásához. Dacára annak, hogy a mindössze 133 napig fennálló proletárdiktatúrát vezető Forradalmi Kormányzótanács zsidó származású tagjainak (egy ateista és internacionalista politikai mozgalomban tevékenykedve) semmilyen „zsidó” identitásuk nem volt, az 1919 után megszilárduló (szélsőjobboldali) diskurzushagyomány szerint a proletárdiktatúra nem volt más, mint „zsidódiktatúra”.² A zsidók nagy aránya a munkásmozgalom résztvevői között azonban nem a „judeobolsevizmus” összeesküvés-elméletével magyarázható, hanem azzal, hogy a megvalósult jogi emancipáció ellenére – az izraelita vallás

1895-ben bevett felekezet lett – a zsidókat továbbra is diszkrimináció érte a mindennapokban.³ Számukra az internacionalista mozgalomba való belépés lehetőséget adott arra, hogy elhagyják a „zsidóságuk” miatti hátrányt, ami – sokak értelmezésében – a maradéktalan társadalmi beilleszkedésüket akadályozta.⁴

A beilleszkedési nehézségeket, az asszimiláció nehézségével, esetleges lehetetlenségével kapcsolatos, ebből a be nem fogadásból származó, a zsidó önvád-irodalomba⁵ torkolló elképzeléseket kiválóan érzékelteti a magyarországi zsidó irodalom egyik legjobb regénye, Komor Andrásról a *Fischmann S. utódai* 1929-ből.⁶ A regényben a Budapesti Egyetemre kerülő legkisebb Fischmann fiú hiába igyekszik beilleszkedni, nem nyer teljes értékű befogadást: meghagyják „félíg-asszimilálnak”, az

¹ A „judeobolsevik összeesküvés” képzetének kialakulásáról l. Paul Hanebrink: *A Specter Haunting Europe. The Idea of Judeo-Bolshevism in Twentieth Century Europe*. Cambridge, Harvard University Press, 2018.

² L. ezzel kapcsolatban Gyáni Gábor megállapítását, amely szerint a Tanácsköztársaság vezetésének szociológiai („zsidó”) összetételének felidézése a (szélsőjobboldali) diskurzushagyományban azt hangsúlyozza, hogy „történelmünknek ez a szerintük röpké epizódja nem tartozik szorosan hozzá a nemzeti történelem fő és általános menetéhez”. L. Gyáni Gábor: *Posztmodern kánon*. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó, 2003, 49.

³ L. például az alábbi cikket: Zsidónak nincs lakás. *Népszava*, 1912. május 23., 10.

⁴ Ez magyarázza az izraelita felekezetüként regisztrált diákok nagy arányát is az 1908-ban alakult ateista, materialista, szabadgondolkodó diákegyesületben, a Galilei Körben is. L. Csunderlik Péter: *Radikálisok, szabadgondolkodók, ateisták. A Galilei Kör (1908–1919) története*. Budapest, Napvilág, 2017, 143–147.

⁵ A zsidó önvád-irodalomról l. Gyáni Gábor: „Erkölcstelen emancipáció” és „illuzórikus asszimiláció”. In *Uő: Történelemszempontok*. Budapest, L'Harmattan, 2004, 149–158.

⁶ Komor András: *Fischmann S. utódai*. Budapest, Múlt és Jövő Lap- és Könyvkiadó, 1998.

úri középosztály perspektívájából párbajképtelen, formálisan emancipált, de informálisan mégis csak másodrangúnak tekintett állampolgárnak. Ezért a fiú szükségszerűen indul el a baloldali radikalizálódás felé, hogy az internacionalista-ateista kommunista hit mint szekuláris vallás keretei között végleg kiléphessen tehernek érzett „zsidóságból”. Ahogy Kun Béla expresszívén kifejtette a Tanácsok Országos Gyűlésén: „zsidó volt az apám, ellenben én nem maradtam zsidó, mert szocialista lettem, kommunista lettem”.⁷ A cionista dr. Schönfeld József (1884–1935), a *Zsidó Szemle* szerkesztője is a hiábavaló asszimilációs törekvések, a be nem fogadás okozta csalódással magyarázta a baloldali radikálissá vált zsidók nagy számát, és ezért megoldásként az asszimilációs vágyak feladását, az elkülönülés tudatosítását ajánlotta zsidó olvasóinak a *Vissza a Gettóba?!* című 1919-es röpiratában.⁸ Székely Sámuel (1857–1926) újságíró a *Felelős-e a zsidóság az ország romlásáért?* című, szintén 1919-ben megjelent füzetében pedig amellelt érvelt, hogy nem szabad radikális következtetéseket levonni a zsidók nagy számából a Tanácsköztársaság vezetésében, és a „közös haza” további együtt építését ajánlotta.⁹

⁷ A Tanácsok Országos Gyűlésének (1919. június 14. – 1919. június 23.) naplója. A Munkás- és Katonatanácsok gyorsíródjának feljegyzései alapján. Budapest, 1919, 205. – A problémáról: Geró András: A zsidó szempont. Budapest, PolgART, 2005.

⁸ Dr. Schönfeld József: *Vissza a Gettóba?! Egy zsidó jegyzetei a diktatúra alatt*. Budapest, 1919.

⁹ Székely Sámuel: *Felelős-e a zsidóság az ország romlásáért?* Budapest, a Kultúra Főbizománya, 1919.

Ennek ellenére a Tanácsköztársasággal kapcsolatos „judeobolsevik” értelmezések hamar népszerűvé váltak. A zsidók bűnbakká tétele ellen fellépő politikus, Drozdy Győző már 1919 őszén keserűen megállapította: „A nemzeti katasztrófa okául csaknem minden polgári párt a zsidókat tartja.”¹⁰

Nem sokkal a proletárdiktatúra bukása után jelent meg *A zsidók rémuralma Magyarországon 1919. március 21-től augusztus hó 1-ig* című, radikálisan antiszemita kiadvány,¹¹ amely szerint a proletárdiktatúra története abban összegezhető, hogy „Szamuely Tibor és népbiztos társai a világtörténelemben nem látott kegyetlenségek kíséretében pogromozták a keresztényeket”. A „nem zsidók” nevében megszólaló szerző amellelt érvelt, hogy miután a „zsidógenerálisok rablott kincsekkel megrakodva” távoztak az országból 1919 augusztusában, a Magyarországon maradt zsidókat – a magyar nép „kegyetlen parazitáit”, „a világszerte megokoltan gyűlölt fajt” – politikailag és társadalmilag „jégre tegye” a magyar nép. Vagyis hogy jogszabályokkal kizárják a magyar politikai és társadalmi életből a „Magyarország katasztrófáját” okozó, „bomlasztó elemet képező” „népfajt”. A röpirat szerzője ugyanis annak tulajdonította a Magyarországnál nagyobb nyugati államok stabilitását és jólétét, hogy „ezt a veszedelmes népfajt

¹⁰ Drozdy Győző: *A zsidóság és a bolsevizmus. Igazság a zsidókérdésben*. Budapest, a „Helios” sajtóipari üzem és kiadóvállalat kiadása, 1919, 10.

¹¹ *A zsidók rémuralma Magyarországon 1919. március 21-től augusztus hó 1-ig*. [h. n.], [1919].

féken tudják tartani”. A „zsidó faj” jelentette veszedelmet az aranka nevű gyomnövényhez hasonlította a kiadvány: „mely a hereföldeken tavasszal csak egy-két folt alakjában mutatkozik, őszre pedig már az egész tábla herét megfojtotta”.¹²

A 133 napos „rémuralom” láttelepét a röpirat következő emblemikus bekezdése adta: „Aki a magyar bolsevista rémuralom letörése után a budapesti morgueban [halottasházban – Cs. P.] kis körsétát végzett, elhiszi a zsidó rémuralmat átélt magyaroknak, hogy a tatárjárás ártatlan turistakirándulás volt ahhoz a rabló és gyilkos rémuralomhoz képest, amelyet a bolsevista zsidókormány a magyarokon gyakorolt.”¹³

A *zsidók rémuralma Magyarországon* egyetlen és mindent átható üzenete tehát az volt, hogy a nemzet katasztrófájáért „az egész magyar zsidóság oszthatlanul és egyetemlegesen felelős”, „1919-ben Kun Béla, Pogány József és zsidótársai [...] a magyar nemzet Nérói voltak”,¹⁴ akiknek visszatérését csak a parazitákhoz hasonlított zsidók kíméletlen szigorúságú megrendszabályozásával lehet megelőzni.

Ezt az értelmezést kanonizálta az 1923-ban megjelentetett fajvédelmi útmutató is, amely a munkások felé irányuló dühöt a zsidók ellen igyekezett kanalizálni:

„Mindenek előtt meg kell állapítanunk, hogy a felforgatást s a kommunizmust a zsidók csinálták, kiknek zűrzavarra, majd terrorra volt szükségük, hogy a háborúban

harácsoltsd vagyonukat s hatalmukat az elkeseredett néptömeg s a front-ról hazaözönlő katonaság haragjával szemben biztosítsák. A vérengző magyarüldözés a rémuralom alatt ép úgy igazolja ezt, mint az, hogy alig tudunk zsidót, ki nyíltan vagy titokban ne támogatta volna a zsidó Kun Béláék minden ténykedését. [...] A kommunizmust nem is szabad másként neveznünk, mint zsidókommunizmusnak. Ez a kifejezés legyen egyúttal tanítás és megbocsátás munkásfajvéreinkkel szemben, akik csak vak eszközei voltak a zsidóság honfoglaló törekvéseinek, s akiket szidalmazva csak az egyedül bűnös zsidóság vállairól vesszük le a felelősség súlyos terhét.”¹⁵

A „zsidók” szerepvállalása a proletárdiktatúra működtetésében – a már ismertetett történelmi-szociológiai okok miatt a Forradalmi Kormányzótanács tagjainak több mint hatvan százalékáa volt zsidó származású – külföldön is nagy érdeklődést váltott ki. Az élesen antibolsevik Winston Churchill a Magyarországon történekekkel vélte bizonyítottnak az amúgy – ezt már régen tudjuk – a cári titkosszolgálat hamisítványaként legyártott *Cion bölcséinek jegyzőkönyvei* igazát 1919 őszén,¹⁶ és a Tanácsköztársasággal

¹⁵ *Cselekedjünk! Magyar fajvédelmi útmutató.* Budapest, 1923, 36.

¹⁶ A *Cion bölcséinek jegyzőkönyvei* keletkezéstörténetét Umberto Eco összefoglalja a *Hat séta a fikció erdejében* című művében. Budapest, Európa, 1995, 186–196. – Eco egy regényt is szentelt az antiszemita „jegyzőkönyvek” genealógiájának: Umberto Eco: *A prágai temető.* Budapest, Európa, 2012. – A „jegyzőkönyvek” eredettörténetének klasszikus feldolgozása: Norman Cohn: *Warrant for Genocide. The Myth of the Jewish World-Conspiracy and the Protocols of the Elders of Zion.* New York, Harper and Row, 1976.

¹² Uo. 3., 4., 17.

¹³ Uo. 3.

¹⁴ Uo. 40–41.

külön foglalkoztak a *Morning Post*-nak a forradalmak okait bemutató – a feltételezett világ-összeesküvésről nemzetközi sikerkönyvet szerző¹⁷ Nesta Webster elismerését is kiváltó – cikksorozatában, mivel úgy látták, hogy „Magyarországon merészkedett legarcátlanabbul a napvilágra” a judeobolsevik összeesküvés.¹⁸ A Tanácsköztársaság híre magyarországi utazásra bírta a hírhedt Tharaud testvérpárt is, Jérôme és Jean Tharaud 1921-ben jelentették meg *Quand Israël est roi* (Ha Izrael a király) című beszámolójuk, amit aztán Magyarországon a neves író, Tormay Cécile *Napkelet* folyóirata közölt folytatásokban 1924-ben.¹⁹

Nem véletlenül: a hírhedt tördőfésélmélet²⁰ egyik legérzékletesebb magyarországi megfogalmazása Tormay Cécile (1875–1937) 1920–21-ben megjelent kétkötetes *Bujdosó könyve* volt.²¹ Tormay könyve

Szekfű Gyula 1920-as *Három nemzedékével* és Szabó Dezső 1919-es *Az elsodort falujával* együtt vált a Horthy-korszaknak az 1918–1919-es forradalmak tagadásából építkező keresztény-nemzeti kurzusának „megalapozó mítoszává”,²² és fő állításai egyszerre képezték le és erősítették meg a korabeli közvélekedés jobboldali csoportjának nézeteit a „zsidódiktatúrának” tartott Tanácsköztársaságról. Szerzője a kor reprezentatív írója, a konzervatív nőszervezet, a Magyar Asszonyok Nemzeti Szövetsége alapító elnöke²³ és 1923-tól a *Nyugat* ellensúlyozására létrehívott *Napkelet* főszerkesztője volt. Nem volt tehetségtelen író, 1936–1937-ben a magyar lobbinak köszönhetően irodalmi Nobel-díjra is jelölték, és még az 1945-ben munkaszolgálatosként agyonvert, zsidó származású író-irodalomtörténész, Szerb Antal is úgy méltatta: Tormay Cécile műveiben van „valami, amit általában hiába keresünk történelmi regényeinkben: atmoszféra, titok, félelem, az elmúlt századok sötét, ködös iszonyata”.²⁴ És

¹⁷ Nesta H. Webster: *World Revolution. The Plot Against Civilization*. Boston, Small, Maynard & Company, [1921].

¹⁸ Churchill beszédéből részleteket közöltek az említett, Magyarországra is eljutó cikksorozatban: *Földalatti összeesküvők. A Morning Post cikkei a forradalmak okairól*. Budapest, Egyesült Keresztény Nemzeti Liga, 1921, 5., 97.

¹⁹ Jérôme Tharaud – Jean Tharaud: *Quand Israël est roi*. Paris, 1921. – A mű számos európai nyelven megjelent, nemcsak angolul és németül, de lengyelül és dánul is. Hitler hatalomra jutása után a szerzőpáros a náci Németországba is ellátogatott, ottani tapasztalataikat *Quand Israël n'est plus roi* (Ha már nem Izrael a király) című 1933-as könyvükben összegezték.

²⁰ Pók Attila: *Bűnbakkeresés és antiszemitizmus az első világháború utáni Magyarországon*. In *A haladás hitele. Progresszió, bűnbakok, összeesküvők*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 2010, 159–171.

²¹ Tormay Cécile: *Bujdosó könyv. Feljegyzések 1918–1919-ből*. I. kötet. Pallas irodalmi és nyomdai r. t., 1921; Tormay Cécile: *Bujdosó könyv. Feljegyzések 1918–1919-ből*. II. kötet. A proletárdiktatura. Budapest, a Pallas iro-

dalmi és nyomdai r. t. kiadása, 1922. – A két kötetből több egy válogatást is összeszerkesztett a nemzetiszocialista irodalmat kiadó Stádium kiadó. L. Tormay Cécile: *Két forradalom. Részletek – Bujdosó könyvből*. Budapest, Stádium, 1942.

²² A „megalapozó mítoszokról”: Jan Assmann: *A kulturális emlékezet. Írás, emlékezés és politikai identitás a korai magaskultúrákban*. Budapest, Atlantisz, 1999, 78–79. – A *Bujdosó* könyvet „megalapozó mítoszként” elemezte Kollarits Krisztina: *Egy bujdosó író – Tormay Cécile*. Vasszilvágy, Magyar Nyugat, 2010.

²³ A MANSZ-ról l. Judith Szapor: *Hungarian Women's Activism in the Wake of the First World War. From Rights to Revanche*. London – New York, Bloomsbury, 2018, 87–130.

²⁴ Szerb Antal: *Mindig lesznek sárkányok. Összegyűjtött esszék, tanulmányok, kritikák. II. Magyar irodalom*. Budapest, Magvető, 2002, 435.

ez maximálisan elmondható a *Bujdosó könyvről*, amely nagy hatású mű volt a már-már a korabeli német expresszionista filmek rémvilágát²⁵ idéző képeivel.

Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy a *Bujdosó könyv* esetében nem naplóról, hanem egy naplóformában megírt, megtörtént eseményeken alapuló *horrorregényről* van szó, amelynek szerzője, elbeszélője és főszereplője történetesen egyaránt a „Tormay Cécile” névre hallgat.²⁶ Ám a Horthy-korban „hiteles” tanúságtételként olvasták, és ez egyértelműen kiderül a recenziókból.²⁷ A *Bujdosó könyv* nem egyedülálló produktuma volt a kornak: hasonló szélsőjobboldali, a „zsidódiktatúra” alatti szenvedéseket elmesélő álnapló Lányi Ede jezsuita szerzetes *Vörös naplóm* című 1919-ben megjelent beszámolója. A keresztényszocialista, antiszemita és antikommunista, ideológiai alapállásában Prohászka Ottokárral²⁸ rokonítható Lányi a Tanácsköztársaságot nem „proletárruralomként” ábrázolta,

hanem „zsidógyerekek zsarnokuralmaként”.²⁹ Lányi előszeretettel élt a zsidó testtel kapcsolatos raszszista toposzok használatával, például kiemelte, hogy a kommunista vezetőknek „hosszú orra” volt.³⁰ És az antiszemita, a Tanácsköztársaságot „zsidódiktatúraként” leíró álnaplók közül még érdemes kiemelni Domonkos József *Rablók barlangjában* címmel 1920-ban megjelent könyvét. Ebben a mélyen vallásos szerző zsidó királyhoz, Heródeshez hasonlította a kommunista politikusokat, a „judeobolsevizmus vörös tengeréről” írt, és a vörösterrort keresztényellenes pogromként értelmezte.³¹

Tormay Cécile *Bujdosó könyve* is azon Horthy-kori „nemzeti-keresztény” közvélekedést fogalmazta meg, miszerint a forradalmak mögött a „zsidók” álltak: ők szúrták hátba a magyarságot, és ezért a „zsidók” felelősek az első világháborús vereségért. Miképp Tormay írta, 1918 januárjára, Oroszország háborúból történő kilépésével „a győzelem reménye magával ragadta a lelkeket”, ám ekkor következett a tördöfés. „De ekkor egyszerre, mint ha a sötétből egy éles késpengét döftek volna a levegőn át. [...] Rövid nyilalló világosság támadt. És a világosságnál, a nemzeti elszánáson friss sebhely látszott. Mi történt?

²⁵ Az első világháború utáni vesztes Németországban megjelenő német expresszionista rémfilmek eszmetörténeti jelentőségéről: Siegfried Kracauer: *Caligaritól Hitlerig. A német film pszichológiai története*. Budapest, Magyar Filmintézet, 1993.

²⁶ Tormay többször is kieszett a „naplóíró” szerepéből, amikor egyes bejegyzéseiben később bekövetkező eseményekről értekezett, vagy tett rájuk utalást. L. Kádár Judit: *Engedelmes lázadók. Magyar írónők és nőideál-konstrukciók a 20. század első felében*. Pécs, Jelenkor, 2014, 60.

²⁷ Bőségesen idéz belőlük: Kollarits Krisztina, i. m., 74–79.

²⁸ Prohászkaról és a katolikus egyház szerepéről az ellenforradalmi berendezkedés ideológiai megalapozásában: Paul A. Hanebrink: *In Defense of Christian Hungary. Religion, Nationalism and Antisemitism, 1890–1944*. Ithaca–London, Cornell University Press, 2006.

²⁹ Lányi Ede S. J.: *Vörös naplóm*. Pécs, Pius Kollégium, 1919.

³⁰ Lányi Ede: i. m., 33. – Az antiszemita ábrázolásokból ismert „zsidó test” megkonstruálásáról: Sander Gilman: *The Jew's Body*. New York – London, Routledge – Kegan Paul, 1991. – L. még Bolgár Dániel munkáit a „zsidó testtel” kapcsolatos képzetekről.

³¹ Dr. Domonkos József: *Rablók barlangjában. Hangok a zsidó diktatúra idejéből*. Budapest, Kertész József könyvnyomdája, [1920].

Ki cselekedte?”³² A kérdés azonban költői: mint kiderül, Tormay számára egyértelmű, hogy „zsidó” mérnyűlők szúrták hátba a nemzetet. A judeobolsevik világ-összeesküvés hazai ágenseit az író az ateista-materialista diákegyesület, a Galilei Kör³³ háborúellenes röplapokat készítő tagjaiban találta meg, akik az értelmezésében Lenin és Trockij ügynökei voltak. Tormay a proletárdiktatúra 1919. március 21-i kiáltását olyan „iszonyú magyar Nagypéntekként” írta le, amely napon a „zsidók” keresztre feszítették a Krisztussal jelölt Magyarországot.³⁴ Az expresszionista mű Tanácsköztársaságról szóló része tobzódik a rémtettek – valójában többnyire rémhírek – felidézésében, amelyeket a szerző legtöbbször az „állítólag”, a „mesélik” vagy az „azt mondták” kifejezésekkel vezet be. Tormay ugyanis saját osztálya elég zárt köréből szerezte be az „információit” (rengeteg álhírt, rémhírt és valótlan pletykát), ezáltal a *Bujdosó könyv* nem az 1918–1919-es forradalmak forrása, hanem arról informál, hogy miként látta (vagy a mű erősen fikcionális jellegéből adódóan inkább láthatta) Tormay Cécile és osztálya a forradalmakat, és értelmezte azokat a „judeobolsevik világ-összeesküvés” bizonyítékaként.

³² Tormay, I., 49.

³³ A diákegyesület történetéről: Csunderlik Péter: *Radikálisok, szabadgondolkodók, ateisták*, i. m.

³⁴ Tormay, II., 27.

A „judeobolsevik összeesküvés” tárgyaló 1919 utáni irodalomból a szerző jelentősége miatt fontos megemlékezni Gömbös Gyula (1886–1936) *Egy magyar vezérkari tiszt bíráló feljegyzései a forradalomról és ellenforradalomról* című, 1920-ban megjelent visszaemlékezéséről, hiszen az 1932 és 1936 közti magyar miniszterelnökről van szó, akinek kormányzása alatt Magyarország közeledni kezdett a náci Németországhoz.³⁵

Az 1919 januárjában a szélsőjobboldali katonatiszti szervezet, a Magyar Országos Védő Egylet vezetőjévé

választott Gömbös az 1918–1919-es magyarországi fejleményeket – egyenlőségjelet téve az internacionalizmus és a szabadkőművesség közé – „a zsidóság internacionalista (szabadkőműves) szervezeteinek” tulajdonította. Az ellenforradalmi mozgalmak szükségszerű antiszemita irányát azzal indokolta, hogy az általa nem felekezeti, hanem etnikai alapon meghatározott zsidók a kommun legfőbb hívei: „Kun Béla uralmának a ledöntése az összes nemkommunista elemek egyesítését involválta. A második politikai cél azonban ezzel ellentétben bizonyos elemek, különösen a *zsidó nemzeti-ség*, háttérbe szorítását követelte.”³⁶

³⁵ Gömbös Gyula: *Egy magyar vezérkari tiszt bíráló feljegyzései a forradalomról és ellenforradalomról*. Budapest, 1920. – Gömbös életrajza: Vonyó József: *Gömbös Gyula*. Budapest, Napvilág, 2014.

³⁶ Gömbös, 47. – Kiemelés az eredetiben.

Gömbös műve a vélelmezett magyar–zsidó ellentét felől tekintett a Tanácsköztársaság történetére. Úgy vélte, hogy az erősen nemzeti érzésű és konzervatív magyar nép ellenállásán szükségszerűen tört meg „a vörös uralom”. A proletárdiktatúra bukását szerinte csak siettetette a kommün vezetőinek és katonai tanácsadóinak alkalmatlansága. A „vörös Napóleonok” gyors bukásukhoz vezető téves helyzetértékeléseit és döntéseit azonban nem egyszerűen felkészületlenségükkel, hanem genetikai okokkal magyarázta Gömbös: „A zsidók nagy dolgokban sokszor hibáznak; ez a bomlasztó fajnak legnagyobb hibája, ezért sohasem fog világhatalmi törekvésük célhoz érni.”³⁷

Gömbösnek ez a megállapítása azért tanulságos, mert arra a 19–20. század fordulóján széles körben elterjedt antiszemita elképzelésre épített, amely szerint a „zsidók” csak élőködni tudnak, de hatni, alkotni és teremteni nem: ezért az állami létre is képtelenek.³⁸ Gömbös kiadványa eszmetörténetileg azért jelentős, mivel szerzője a kommün bukását a „zsidók” államalko-

tó képessége hiányának tudta be, márpedig a „vér” által meghatározottsággal való érveléssel Gömbös 1918–1919-es eseményekről szóló munkája egy olyan beszédmódot és diskurzust előlegezett meg, amely csak az 1930-as években – éppen Gömbös Gyula miniszterelnöksége alatt – bontakozott ki Magyarországon.³⁹

A Tanácsköztársaságot értelmező tisztán fajelméleti-eugenikai megközelítésre remek példát szolgáltat a Progredeius álnevet viselő Szemere Béla (1873–1948) kórházigazgató 1920-ban megjelentetett *Az elfogyatékosok – Gróf Tisza István – A zsidók* címet viselő röpiratában.⁴⁰ Az 1920-as években Gömbös fajvédő mozgalmához, az 1930-as évek végén pedig a nemzetiszocialistákhoz csatlakozó és 1939-ben a Magyar Nemzeti Szocialista, Földműves és Munkás Párt képviselőjeként mandátumot is szerző főorvos⁴¹ munkája hitet tett az eugenika és általában a természettudományok társadalomtudományi szempontú kamatoztatása mellett, mivel „a társadalom egyedek összetétele”, és ezért az embereket vizsgáló biológusok és gyógyító orvosok nem nézhetik tétlenül a társadalmi bajokat sem.⁴² A szerző szerint az 1918–1919-es forradalmak a magyar társadalom

³⁷ Gömbös, 31., 54., 23. – Hasonló következtetésre jut Árkossy B. Gábor az Ébredő Magyarok Egyesületének az első világháborút és az 1918–1919-es forradalmakat értelmező – alcímében a kalendáriumok visszatérő elemére utaló – füzetében, amely szerint a „történelem vaslogikája” buktatta meg a „zsidók” hatalomátvételi kísérletét. L. Árkossy B. Gábor: *A zsidó világhatalom megjósolt bukása. Beteljesült százszentdős jövődőlés*. Budapest, Ébredő Magyarok Egyesülete, 1919, 28–30.

³⁸ A zsidók államszervező képességét például Otto Weininger is elvittatta nagy hatású *Nem és jellem* című, 1903-ban megjelent művében, miszerint „az állam eszméjét nem értik”. L. Gerő András: *Se nő, se zsidó. Előítéletek tállkozása a századforduló Monarchiájában*. Budapest, Új Mandátum, 2009, 110–111.

³⁹ A német *völkisch* hatás 1930-as évekbeli magyarországi jelentkezéséről l. Romsics Gergely: *Nép, nemzet, birodalom. A Habsburg Birodalom a német, osztrák és magyar történetpolitikai gondolkodásban, 1918–1941*. Budapest, Új Mandátum, 2010, 305–324.

⁴⁰ Progredeius [Szemere Béla]: *Az elfogyatékosok. Gróf Tisza István. A zsidók*. Budapest, Apostol ny., 1920.

⁴¹ *Országgyűlési almanach. Az 1939–44. évi országgyűlésről*. Szerk.: Haefler István. Budapest, 1940, 316.

⁴² Progredeius [Szemere Béla]: i. m., 2.

„betegségének” tünetei voltak, és abból adódtak, hogy a magyarság a megelőző évtizedekben nem vette figyelembe a „fajegészségtani” szempontokat. Ennek következtében a magyar politikai elitben túlsúlyba kerültek azok az „elme fogyatékosok”, akik katasztrófába vitték az országot.

Szemere Béla Lechner Károly elmeorvos „elme fogyatékos” fogalmát⁴³ használta operatív *terminus technicus*ként az 1918–1919-es események értelmezésére. E definíció a csökkent értelmi képességűeken túl azokat is az „elme fogyatékosok” közé sorolta, „akik *másokra való tekintet nélkül* jogtalan előnyökre, előjogokra, kiváltságokra törekszenek”. Ezeket az „elme fogyatékos” egyéneket a rákos sejtekhez hasonlította, amelyeket a szervezetként felfogott társadalomnak ki kell küszöbölnie.⁴⁴

A szerző gyakorlatilag a 19. század végétől kezdve az egész magyar politikai elitet az „elme fogyatékosok” körébe utalta, mivel a vezető magyar politikusok egymással rivalizálva olyan genetikailag „magyarelles” erővel is szövetséget kötöttek, mint a zsidók vagy a nemzetiségek, és önző politikai céljuk érdekében hagyták, hogy ezek az erők a magyarság fejére nőjenek. Ebben az értelmezésben a Tanácsköztársaság a saját „faji törekvéseit” a kommunizmus eszméjével leplező zsidóság kísérlete volt a magyaror-

szági hegemonia megvalósítására.

Mivel a szerző szerint fölöttébb veszélyes egy nemzet életére, amikor az „elme fogyatékos” az „idegen irányú érdekeltség aspirációjával” (ezen Szemere Béla a zsidóság mint faj törekvéseit értette) találkozik, a megoldást egy következő proletárdiktatúra elkerülésére az „elme fogyatékos” magyar politikai elit lecserélésében és szigorú fajegészségtani törvények meghozatalában látta, és azt is kifejezésre juttatta, hogy „fajegészségünk, fennmaradásunk nem igényli a zsidókat”.⁴⁵ És tudjuk, hogy a korban a rákos daganatokat miként kezelték az orvosok: kimetszették azokat.

A Horthy-korszakban a „zsidó diktatúra” toposza – amely jellemzően a „judeobolsevizmus” képzetének narratíváján belül értelmeződött – erős érveket szolgáltatott az 1919 utáni antiszemita rendelkezéseknek, különösen a „zsidó intellektuelek” visszaszorítását célzó *numerus clausus* meghozatalának és elfogadtatásának.⁴⁶ Székely Sámuel már a Tanácsköztársaság bukása után nem sokkal arra a következtetésre jutott a *Felelős-e a zsidóság az ország romlásáért?* című röpiratában, hogy a proletárdiktatúra „zsidó diktatúraként” való beállítása a keresztény középosztály részéről csak ürügy arra, hogy a pénzügyi, ipari és kereskedelmi pályákon vagy éppen a kulturális téren állami eszközökkel visszaszoríthatassák

⁴³ L. Dr. Lechner Károly: Az elme fogyatékosok szerepe a társadalomban. *Természet-tudományi Közlöny*, LI. kötet (1919. október – 1919. december 15.), 273–286.

⁴⁴ A betegségekkel kapcsolatos hasonlatok értelmezéséhez l. Susan Sontag: *A betegség mint metafora*. Budapest, Európa, 1983.

⁴⁵ Progreidiús [Szemere Béla]: i. m., 3., 8., 4., 8. – Kiemelés az eredetiben.

⁴⁶ Ezzel kapcsolatban l. Kovács M. Mária: *Törvénytől sújtva. A numerus clausus Magyarországon, 1920–1945*. Budapest, Napvilág, 2012, 47–49.

a „zsidóságot”.⁴⁷ Hogy a Tanácsköztársaság vezetőségében a „zsidó” rekrutáció felemlégetése mennyire nem a zsidók 1918–1919-es szerepvállalásából, hanem az 1919 utáni, a társadalmi javak újraelosztását az antiszemita ideológiával legitimálni akaró politikából adódott,⁴⁸ az jelzi legtisztábban, hogy a Komunisták Magyarországi Pártjának legradikálisabb híveinek számító rokkant katonákkal kapcsolatos Horthy-kori törvényhozási vitákban fel sem merült, hogy az 1918–1919-es pártszimpátiájuk miatt büntetni kéne őket.

⁴⁷ Székely Sámuel: i. m., 29., 32., 25. – Székely Sámuel érveit támasztja alá, hogy a zsidóknak az utóbb a „zsidódiktatúra” vádjával indokolt kizsárolási igénye már a proletárdiktatúra előtt megjelent. L. Radisics Elemérnek a magyar „középosztály-diskurzus” szempontjából jelentős, 1918 decemberében írt tanulmányát: Radisics Elemér: *Reflexiók az októberi forradalomhoz. A középosztály és a zsidóság szerepe*. Budapest, 1919.

⁴⁸ L. erről Götz Aly „Volksstaat”-konceptióját a Horthy-rendszerre alkalmazó Ungváry Krisztián – igaz, adatainak megbízhatóságát tekintve sokat bírált – monográfiáját: Ungváry Krisztián: *A Horthy-rendszer mérlege. Diszkrimináció, szociálpolitika és antiszemitizmus Magyarországon, 1919–1944*. Pécs, Jelenkor, 2012. – A haszonszerzési motiváció szerepéről a fehérterror időszakában l. Béla Bodó: *The White Terror. Antisemitic and Political Violence in Hungary, 1919–1921*. London – New York, Routledge, 2019.

És amikor 1944-ben már nemcsak a jogaitól és a vagyonuktól fosztották meg a zsidó származású magyar állampolgárokat, hanem az életüktől is, a „judeobolsevizmusra” hivatkozva igyekeztek igazolni a magyarországi holokausztot, 1944 júliusában Sztójay Döme miniszterelnök a zsidók 1918–1919-es forradalmakban játszott szerepével indokolta a deportálást: „a fajzsidók általában a destrukció képviselői, amint 1918-ban is ők destruáltak leginkább és voltak a bolsevisták szövetségesei”.⁴⁹ A tragikomikus, hogy Sztójay Dömének a „bolsevisták” 1919-es szövetségeseit kutatva elég lett volna csak tükörbe néznie, a német megszállás után kinevezett, nácikollaboráns miniszterelnök a Tanácsköztársaság alatt ugyanis a Vörös Hadsereg titkoszolgálatának vezetője volt.

⁴⁹ *Vádirat a náciizmus ellen. Dokumentumok a magyarországi zsidóüldözés történetéhez. III. kötet. 1944. június 26.–1944. október 15. A budapesti zsidóság deportálásának fel függesztése*. Szerk.: Karsai Elek. Budapest, Balassi Kiadó, 2017, 97. – Köszönöm Peter Pastornak, hogy felhívta a figyelmem erre a dokumentumra.